

Chantal Mouffe

Agonistics: Thinking The World Politically

Verso, London and New York, 2013, 149. str.

Knjiga *Agonistics: Thinking The World Politically* belgijske političke teoretičarke Chantal Mouffe dodatna je eksplikacija koncepcije agonističke demokracije, odnosno agonističkog pluralizma, razrađene u njenim ranijim radovima: *The Return of the Political* (1993), *The Democratic Paradox* (2000) i *On the Political* (2005). Riječ je o autorici koja se u kanone suvremene političke teorije upisala knjigom *Hegemony and Socialist Strategy* (1985), napisanoj u koautorstvu s Ernestom Laclauom, a u kojoj se reinterpetacijom Gramscijeva naslijeđa postmarksistički diskurs postavlja na temelje poststrukturalističkih teorija: Foucaultove genealogije, Derridine dekonstrukcije, Lacanove "ontologije manjka" itd. U predmetnom djelu kojim se bavimo u ovom prikazu autorica polazi od sljedeće teze: ako političko shvatimo kao "ontološku dimenziju radikalne negativnosti", to jest kao polje antagonizma koji ne može biti iskorijenjen ni sintezom u neko više jedinstvo (protiv Hegela) ni deliberativno-diskurzivnim procesom konstitucije konsenzusa (protiv Habermasa), postavlja se pitanje oblika i sadržaja "ontičke" dimenzije politike, to jest, politika kao praksi i institucionalnih rješenja unutar antagonističkog okvira političkog, a spojivih s osnovnim premisama demokratskog poretka. Mouffe smatra da, unatoč tome što nije moguća politika onkraj antagonizma, ipak je moguće zamisliti takvu konfiguraciju odnosa snaga koja ne bi nužno rezultirala sukobom i razvrstavanjem na prijatelja i neprijatelja. Tu mogućnost koja je ništa drugo nego blaža varijantna antagonističke teze, to jest antagonizam koji pronalazi kanale vlastitog obuzdavanja, autorica naziva *agonizam* (xi-xvii).

Agonistička demokracija bila bi prema Mouffe tip poretka u kojem je antagonistički rascjep i dalje prisutan, no umjesto da poprma formu prijatelj-neprijatelj, on se sada izražava formom suparništva: relacija mi-oni konstitutivna procesu kolektivne identifikacije konstruirana je na način "kompatibilan prihvaćanju pluralizma", to jest "umjesto neprijatelja koje treba uništiti" imamo "suparnike protiv čijih se ideja možemo boriti, čak vatreno, ali čija prava da brane vlastite ideje nisu dovedena u pitanje" (1-5). U slučaju agonističkog svrstavanja, dakle, temeljne demokratske premise "slobode i jednakosti za sve" nisu ugrožene, no postoji sukob oko njihove interpretacije. Pritom, i kada dovodi do hegemonijske premoći jedne interpretativne perspektive nad ostalima, takav sukob ne lišava suparnika njegova legitimnog prava na otpor i neslaganje. Mouffe inzistira da je agonističko kanaliziranje antagonizma prisutnog u svakom društvu način da se utemelji "vibrantna demokracija" i da se očuvaju njena načela unatoč suparništvu i nesuglasnosti (6-18).

Agonistička perspektiva razlikuje se i nekompatibilna je i s teorijama tzv. apsolutne demokracije i s liberalno-racionalističkom politikom konsenzusa: u prvom slučaju riječ je o zaobilaženju institucija predstavnništva i kritici predstavnništva kao takvog u korist ideala samoorganiziranja mnoštva; dok u drugom slučaju normativni ideal racionalnog konsenzusa ignorira antagonističku dimenziju i svodi političko polje na neutralni teren natjecanja između različitih interesnih grupacija. Mouffe tvrdi da antagonizam ne treba nadići, što je u krajnjoj instanci nemoguće, nego "sublimirati" unutar demokratskih institucija radikaliziranih samorefleksivnom gestom prihvaćanja vlastitih ograničenja i nemogućnosti polaganja prava na konačne, univerzalne istine. S druge strane, neadekvatnost liberalnog racionalizma i radikalnih politika antireprezentacionalizma da se uhvate u koštac s globalnim problemima kasnog kapitalizma dovodi demokratski poredak u slijepu ulicu, to jest, namjeravajući izbrisati antagonizam iz društvenih odnosa, takve ga politike generiraju na način da se potisnuti antagonizam vraća u obliku esencijalističkih formi kolektivne identifikacije: nacionalizma, rasizma, fundamentalizma itd. (15-18).

Tezu o nužnosti agonističke sublimacije antagonističkih odnosa Mouffe u nastavku knjige koristi kako bi kritizirala koncepciju kozmopolitizma (Held, Archibugi, Beck) i "institucionalnog pacifizma" (Bobbio), a u korist multipolarizma koji zagovara (drugo poglavlje); zatim se osvrće na budućnost projekta Europske unije u kojem vidi potencijal razvoja

agonističkog modela (treće poglavlje); da bi kasnije iz agonističke perspektive interpretirala dominantne modele radikalne politike (četvrto poglavlje); te na kraju adresira načine na koji artističko-aktivističke intervencije u javni prostor dovode do proliferacije kontrahegemonijskih i antiestablišmentskih narativa koji mogu biti poticaj za konstrukciju agonističke sfere izvan dominantnog institucionalnog poretka (peto poglavlje).

Za razliku od teorijskog projekta kozmopolitizma, za koji Mouffe smatra da i u svojoj "tradicionalnoj" i "novoj" varijanti ignorira političko-antagonističku dimenziju fokusirajući se isključivo na problem pluralizma i tolerancije u zamišljanju univerzalnog društva jednakosti onkraj nacionalističko-partikularnih sukoba, ideja multipolarizma, kako je shvaća autorica, odbacuje mogućnost svijeta ujedinjenog univerzalnim načelima, pa bila to i načela pluralizma i jednakosti. Naprotiv, multipolarni svijet obznanio bi inherentnu nemogućnost univerzalnog projekta liberalnog racionalizma, a u korist prihvatanja konfliktne dimenzije pluralizma koja, izvan okvira univerzalnog konsenzusa u koji su ga željeli smjestiti teoretičari tzv. "druge moderne" (Beck, Giddens itd.), može egzistirati tek kroz ravnotežu snaga suprotstavljenih svjetskih blokova. Njihova zadaća ne bi bila eliminirati antagonizam, nego prihvaćajući njegovu neiskorjenjivost, minimizirati uvijek prisutnu mogućnost eksplozije nasilnih konflikata temeljenih na "esencijalističkim" formama kolektivne identifikacije. Takav bi projekt, tvrdi Mouffe, bio moguć tek na pozadini odbacivanja "opasne ideje" izjednačavanja procesa demokratizacije s pozapadnjačenjem (vesternizacijom) i prihvaćanja raznovrsnosti modernističkih projekata nesvodivih na eurocentričnu racionalističko-liberalnu jezgru (19-41).

U političkom i ekonomskom projektu Europske unije Mouffe vidi potencijalni smjer razvoja agonističke demokracije na način specifičnog odnosa ravnoteže nacionalističkih i regionalnih identiteta, ne smatrajući pritom da europska integracija nužno mora dovesti do napuštanja nacije-države kao normativnog i djelatnog okvira političke asocijacije. Dapače, izravna konfrontacija europskih i nacionalističkih razina identifikacije, kao da napredak jedne mora značiti dezintegraciju druge, dovodi do zaoštavanja konflikata posljedica kojih može biti rast populističkih, rasističkih i ksenofobnih stranaka i pokreta koji u europskom projektu vide prijetnju. Ravnoteža koju implicira Mouffe počivala bi na obznanjivanju isprepletenosti i nadodređenosti različitih

razina identifikacije, koje se nužno ne isključuju, nego razvijaju uspo- redno i kanaliziraju međusobna neslaganja kroz prihvaćeni institucio- nalni okvir demokratskog poretka. Pritom čak i oni koji bi bili isključe- ni iz trenutačnog institucionalnog rasporeda snaga, a s obzirom na to da svaki oblik konstitucije nekih "mi" nužno povlači za sobom isklju- čivanje onih "drugih", zadržali bi legitimitet kao suparnici u političkoj areni. Za Mouffe, takva agonistička konfiguracija različitih razina iden- tifikacije nije ekvivalentna deliberativnom modelu "racionalnog spora- zuma u javnoj sferi" niti može biti ostvarena neoliberalnim modelom koji tržišne principe nadređuje političkim mehanizmima odlučivanja, nego je riječ o postavljanju uvjeta konfliktnosti europskog projekta koji više ne bi počivao na fantaziji političkog jedinstva nego na okviru legi- timnosti neslaganja (43-64).

U smislu radikalnih politika s ljevice predstavljenih kao alternati- va trenutnom neoliberalnom poretku kapitalističkog parlamentarizma, Mouffe razlikuje dva modela: politike. "povlačenja od institucija" i poli- tike "angažmana s institucijama". Kao predstavnike prvog modela au- torica navodi Michaela Hardta i Antonija Negrija, te Paola Virna, čija je koncepcija mnoštva zamišljena bez potrebe za političkom artikula- cijom i mehanizmima predstavnštva. Mouffe tvrdi da mnoštvo, kako ga oni shvaćaju, implicira "prirodno jedinstvo" koje se pojavljuje izvan političkog polja sila i kao takvo je preduvjet "apsolutne demokracije", to jest takve demokracije koja bi se spontano konstituirala među nerepre- zentabilnim različitostima. Model "povlačenja", ili "egzodusa" kako ga još naziva, nije kompatibilan s načelima agonističkog pluralizma utoliko što zanemaruje antagonističke linije podjele među samim mnoštvom i divergentne načine na koji zahtjevi mnoštva mogu biti predstavljeni i artikulirani kroz demokratske institucije, poprimajući nerijetko su- protstavljene oblike. Mouffe je sklonija modelu "angažmana" jer sma- tra da se demokracija, a posebice radikalna demokracija koja počiva na prepoznavanju vlastite konstitutivne nemogućnosti, ne može ostvariti neposrednom imanentnošću mnoštva na način isključivo izvaninstitu- cionalne proliferacije. Za Mouffe, pitanje predstavljanja fundamentalno je pitanje demokracije, njezin uvjet mogućnosti i funkcioniranja, te ga ne treba napustiti nego pronaći alternative trenutnom modelu predstavi- ništva organiziranom oko normativnog ideala konsensualno-racional- ne matrice, a koji nije ništa drugo negoli neizazvana hegemonija neoli- beralizma (65-83).

Koje bi bile posljedice prihvaćanja agonističke teze? Koje su njene granice s obzirom na antidemokratske pokrete koji danas galopiraju kao simptom diskreditiranog globalnog kapitalističkog režima? Mouffe je jasna oko toga da agonistički okvir ne može preživjeti one pokrete i političke stranke koji negiraju temeljna načela demokratskog predstavništva i oduzimaju suparniku legitimitet i pravo na neslaganje, čineći od njega neprijatelja kojeg treba istrijebiti – nigdje međutim ne objašnjava procedure i kriterije koji bi stajali iza toga svrstavanja: tko i s koje pozicije bi imao pravo odlučivati o tome; jesu li ti kriteriji također stvar interpretativnih razlika ili je njihovo prihvaćanje preduvjet funkcioniranja agonističke demokracije? Itd. Jasno je, primjerice, da neofašističke i rasističke političke stranke nemaju što tražiti u agonističkom prostoru, no što je s onim tzv. antisistemskim strankama koje propituju samu formu demokratskog predstavništva kao neadekvatnu rješavanju nagomilanih problema globalizacije ili onim pokretima koji se svjesno svrstavaju izvan institucionalnog okvira koji smatraju korumpiranim i opterećenim unutarstranačkim borbama za pozicije? Mouffe se tih pitanja ne dotiče ili im prilazi sporadično, zadovoljavajući se tek time da obznani postojanje linije koja razdvaja stranke i pokrete kompatibilne s agonističkim principima od onih čije su ideje i sredstva neprihvatljivi čak i u formi "suparništva" i interpretativnog pluralizma svojstvenog agonističkoj sferi.

Vedran Jerbić

